

Paša in planšarstvo na Koroški Beli

Moj spomin na vaško pašo sega v petdeseta leta prejšnjega stoletja. Lastniki zemljišč na Belskem polju in v Borovljah so za svoje preživetje obdelovali tri četrtine površin za setev žit, sajenje krompirja in zelenjave. Ostalo so bili travniki, ki so jih kosili za krmo živine. Vsak kmet je želel imeti čim več živine, zato so izkoriščali pašo okoli vasi in v planinah Za Mavro, Stamarah, Belščica, Seče in Belska planina.

Sredi prejšnjega stoletja sta čredo krav in telic pasla pastir in tretinjek (pomočnik pastirja). Pastir je bil Medvedov Tonej, tretinjek pa Mokrnov Tonej. Na tretinjeka me še vedno spominja njegova usnjena pastirska torba za malico in pa njegovo pokanje

*Pred kuhinjo na Zavelcinovem rovtu
(hrani France Zavelcina)*

z »gajžlo«. »Gajžla« je bila sestavljena iz »gajžlneka«, ki je bil izdelan iz lesa »kramperja« (brin), na katerem je bil pripet jermen. Živino so vsi lastniki prvi dan paše prignali na Kres. Najbolj zanimiv je bil prav prvi dan paše, saj se je živina morala navaditi na svobodo in družbo, zato je prišlo do borbe med živalmi, pri tem pa je kakšni odpadel rog. Prve dni se je paslo okoli Strane pa čez Bašerče v Kot, za Lidničo, v Zešci do Frtinovega čebelnjaka pa v Goši na Javorniku (površina sedanje čistilne naprave), dokler ni Goše zalila voda HE Moste. V času paše v okolici Koroške Bele in Slovenskega Javornika sta pastir in tretinjek imela zajtrk,

malico in večerjo pri lastnikih živali toliko dni, kolikor je bilo njihovih glav živine. Po končani paši v okolici vasi so trop prignali na planino Mavra. Za Mavro je bila majerica Medvedova Franca, ki je skrbela za molžo od 10 do 15 krav. Iz mleka je izdelovala »putr« (maslo) in skuto. Majerici njenega dela ni bilo treba plačevati, prav tako ni bilo treba skrbeti za malico, saj je od vsakega lastnika krave dobila delež narejenih mlečnih izdelkov. Pastirju in tretinjeku pa je bilo treba prinesiti »kešt« (hrana za vsak dan paše). Na dan sta dobila kruh, moko za žgance, zabelo (mast, ocvirke, zaseko) in, če je bila gospodinja dobra, še svinjsko kračo.

Z Mavre so krave gonili na Belsko planino, kjer so se pasle do malega šmarna. Držali so se pregovora: »Če je šmaren lep ali grd, mora živina s planine, saj največkrat prvi sneg zapade že takoj po prazniku ali v nekaj dneh«. Na planini je bila paša skromna, a zelo kakovostna, saj drži rek: »V planini en pehar trave, v dolini en košč«. Tudi kakovost masla in skute je bila temu primerna. Po skuto in maslo smo hodili vsako nedeljo. Od doma sem odšel po maši in hodil več kot dve uri. Med potjo sem se odžejal z vodo pri koritu na Počivalih in na Klinarjevem rovtu, ki je bila ob poti do planine zadnja pitna voda. Na planini pa sem komaj čakal na »pinc« (odlijavec pri izdelavi masla), da sem se ga napil. Za »pinc« sem prinesel naročje suhega ruševja. Na poti v dolino sem imel več prisilnih postaj na ovinkih, »da pinc ne bi pristal v hlačah«. Za skuto in maslo sem imel posebej prirejeno košaro, v katero je majerica dala skuto in na vrh položila »čepo« masla. »Čepa« je bila okrašena podobno kot s trniči, a v lesenem rezljanem modelu in zavita v liste šavja (veliki zeleni listi, ki rastejo na planini). Živina se je pasla še na območju Korenščice, Struške, Velikega vrha, Male in Velike Ravni in Lepe doline. Napajala se je pri koči na koritu z deževnico, ki se je zbirala v zbiralniku, pred drugo svetovno vojno zgrajenem s pomočjo delavcev javnih del v času brezposelnosti. Vsak delavec je moral iz kamenja vsak dan natolči en pehar peska za betoniranje. Cement za gradnjo so nosili na ramenih od Mavre do Belske planine. Rekord v nošenju je bil Koželjev Cena, ki je naenkrat prinesel dve vreči. Močila (napajališča za vodo) so bila tudi na Veliki in Mali Korenščici in Lepi dolini. V planino nismo veliko hodili, razen vsako leto na »semenjsko« nedeljo (prva po velikem šmarnu). Takrat je mama vedno spekla orehovo potico za pastirja, majerico in tretinjeka. Po koncu paše sta pastir in tretinjek dobila plačilo, krompir in drva iz srenjskega gozda. Čas je navade spreminjal. Z združitvijo paše z Javorniškim Rovtom, Jeseniškim Rovtom in Plavškim Rovtom smo živino začeli pasti tudi na Pustem rovtu, Markeljnovi planini in Kočni. Leta 1962 je bilo zadnje leto, ko je bila na planini še majerica in je skrbela za molžo krav, potem pa je tradicija zamrla. V vasi

*Pastir volov Kisovec, Matijov Ivan
in France Zavelcina na Stamarah
(hrani France Zavelcina)*

se je pasel tudi trop volov. Pastir jih je pasel v Beli, Koničevem stanu, naprej do Krnice, med Kozjim hrbtom in Dilami, na Vazah, na Mlaki in v Hrastniku do Ledrarjevih hrušk. Pastir jih je iz vasi pregnal na planino Stamare, Belščico in Seče. Za hrano in plačilo je bil enakovreden kravjemu pastirju. Planino Seče je vas Koroška Bela dobila v lastništvo po tožbi s Korošci in zaprisegi vaščana Potočnika, ki je prisegel, da stoji na svoji zemlji. Ob prisegi je imel v svojih škornjih nasuto slovensko zemljo. V vasi je bil tudi trop ovac in koz. Ovce so se pasle pod Ivlam, Zabukvijo, nato pa na Belščici. Paša ovc in koz je bila zaradi objedanja dreves leta 1954 prepovedana. Rezultat tega pa danes občutimo s tem, da so neprehodne Zešča, Strana, pod Ivلامي in Zabukvijo. Za nastanitev pastirja je bila zgrajena lesena hiška na Partizanski poti 1. Meni poznana pastirja, ki sta v njej prebivala, sta bila Ramož in Rokavar, kasneje pa je v njej prebival vaški cestar. Pastir je med pašno sezono od maja do oktobra skrbel za živino na planini, čez zimo pa je opravljal razna dela v pomoč kmetom. Za gospodarjenje v planinah je skrbel pašni odbor, ki je okoli leta 1958 zgradil novo pastirsko kočo na Sečah. Da se planina ne bi zarasla, sta skrbela pastir in tretinjek s sekanjem ruševja za ogrevanje koč. Na pomoč pa so prišli tudi otroci in lastniki živine z ruvanjem mladega ruševja. Območje paše se je raztezalo ob meji z Avstrijo, zato so bili prisotni graničarji. Med pašo ovac sem večkrat slišal pokanje orožja proti ubežnikom, zaradi katerega so se mi hlače pošteno tresle.

Na »Bevško planino« imam lepe spomine; od najlepših planik na Ganku in Uševniku, vonja murk, cvetočega spomladanskega cvetja (avrikelj, encijan, zlati jabolčki, Zoisova vijolica), najlepših razgledov na koroško stran do Grossglocknerja in na Julijske Alpe, predvsem pa na poslušanje zvonjenja kravjih zvoncev, ki je enako lepa melodija kot cerkveno zvonjenje, ki te vabi k ponovnemu obisku.

*Zavelcinovi pri spravilu
sena skozi vrata na strehi
(hrani France Zavelcina)*